

ZAPISI S IZVORIŠTA

Radoslav KATIČIĆ, Zagreb

Sve jasnije nam se pokazuje kako je srednjovjekovna književnost hrvatska ključ razumijevanju čitava kasnijega razvoja, i jezičnoga i književnoga. To dolazi odatle što su nam se otvorili novi vidici na povezanosti i odrednice u hrvatskoj jezičnoj i književnoj povijesti. A i o samoj srednjovjekovnoj književnosti znamo sad više. Oživjelo je istraživanje i na tom polju, a rezultati potpuno opravdavaju nove napore. Književna nam medievistika postaje sve važnija i sve nam više ima reći kad se povedu oni najozbiljniji razgovori o jeziku i o književnosti, kada se traže najtemeljitiji odgovori.

Naš slavljenik, profesor Josip Hamm, mnogo je pridonio novoj živosti i novomu bogatstvu naše srednjovjekovne filologije, i kao istraživač i kao potičač i organizator. Bit će dakle primjereno ako se uključimo među čestitare i poštovatelje s nekoliko bilježaka o tome što nam medievalna filologija danas može reći.

Dugo se vremena moglo činiti kao da je bavljenje srednjovjekovnom hrvatskom književnosti zaokupljenost uglavnom antikvarska, kojoj tek neodređena neka ljubav za starinu i općenito poštovanje prema njoj daju svrhu i smisao. Ono što se mislilo da su glavna pitanja od širega značenja bilo je i riješeno. Dokazana je bila čvrsta privrženost narodnoj riječi, izgrađen arhetip neslomivoga glagoljaša, potvrđena prisutnost ćirilometodske baštine. Pa što bi se još značajna i širem razumijevanju bitna moglo tomu dodati proučavajući do u potankosti predaju naših starih tekstova?

Proučavatelji slavenskoga Srednjeg vijeka gube doduše i pre-lako Hrvate iz vida,¹ ali je ipak nepobitno dokazano da su mu i Hrvati pripadali, pa je time u hrvatskoj jezičnoj i književnoj pre-daji utvrđena slavenska starina kao utuk latinštini, i onoj srednjo-vjekovnoj, i onoj humanističkoj, i onoj renesansnoj i petrarkističkoj koja je doduše ugađala svojim »narodnim jezikom«, ali je izazivala nelagodu svojim »tuđinskim duhom«. Nasuprot svemu tomu vidjelo se glagoljaštvo kao prkosno i uporno ustrajanje na svojem, kao pučki otpor nadmoćnoj latinskoj istančanosti, kao izdvajanje iz kulturnih utjecaja što su zahvaćala zapadno Sredozemlje. A tako shvaćen, glagoljaški dio naše srednjovjekovne književnosti ostaje podje-dnako nepobitan i izdvojen iz književnoga i jezičnoga života što ga okružuje.² Doista se komu tako već moglo i učiniti da medievalna naša filologija tek s mnogo ljubavi i tihe predanosti skuplja crepiće i prebire krhotine kojima će još bolje podzidati i bez toga već dobro utemeljena i svima predočena znanja.

A ipak, dosta je zaputiti se otvorena oka na izvorište naše književnosti i njezina jezika, pa se brzo uoči kako je ona bliska mnogomu što je i danas životno i važno. Doista se hrvatska književnost ne da cijepati na novu i na staru ako bi ta dioba imala značiti da je jedino nova živa, a stara da je mrtva. Brzo će se uvidjeti da je ona sva cjelovito tkivo, pa se sva živo i osjeća, akoprem se sva ne poznaje jednako.

Lijepo se to pokazuje na stihovima sačuvanim u glagoljskom kodeksu pariške nacionalne biblioteke (Code slave 11) koje nam je naš slavljjenik približio i učinio pristupačnijima svojom pomnom filološkom obradbom.³ Uvjerljivo je pokazao da je to snažna i bun-

---

¹ Usp. E. Hercigonja, Hrvatska književnost srednjega vijeka (do kraja 14. stoljeća), Zbornik zagrebačke slavističke škole 1 (1973) 25—30.

² A. Cronia, hoteći istaći kulturnu irelevantnost hrvatske prisutnosti na istočnoj obali Jadrana, vrlo je istančano osjetio da mu uobičajeno shvaćanje glagoljaštva kao pojave izdvojene od svih kulturnih silnica svojega područja pruža najbolju priliku da ga diskvalificira. Sugestivno je nazvao glagoljaštvo »zagonetkom«. Usp. A. Cronia, L'enigma del glagolismo in Dalmazia dalle «origini all' epoca presente, Rivista Dalmatica VI, VII, VIII, Zadar 1922—25.

³ Josip Hamm, Jedna glagoljska dvanaesteračka pjesma iz XIV. stoljeća, Radovi Slavenskog instituta 3, Zagreb 1959, 91—99. I opet: Staroslavenska čitanka, Zagreb, Školska knjiga, 1960, 86—89. Prvi put je izdao tekst čitave pjesmarice u kojoj se nalazi i ta pjesma Josip Vajsa, Starohrvatske duhovne pjesme, Starine 31, Zagreb 1905, 258—275, a nedavno je pripremila

tovna pjesma, uperena protiv poretka koji podupire nepravdu i nasilje, snažan pjesnički glas pučke pravde.

Čitajući te stihove, uspostavljene u punoj snazi prvotnoga svoga i čista oblika, lako se osjeti duboka srodnost, izražajna i sadržajna, misaoni i osjećajni svijet, koji tu davnu glagoljašku poeziju prisno veže s Krležinim Baladama Petrice Kerempuha.

Koliko je god u prvi mah nevjerojatna ta paralela između najstarijega i najnovijeg hrvatskog pjesništva, između četrnaestoga i devetnaestog stoljeća, podudarnosti su previše očite i previše duboke da bi se misao o tom šeststoljetnom luku što spaja Srednji s našim vijekom, pošto je jednom uočen, mogla tek olako odbaciti. Već apokaliptička intonacija što na početku glagoljaške pjesme izražava osudu nepodnošljivoga svijeta:

Svitlost se konča i sunce jur zahodi,
Pravda gine, ljubav stine, tma ishodi.
Djaval jure svoju vojsku kupno vodi.
Gda se svrši Sveto pismo, dan prihodi.

(Prva strofa)

---

novo izdanje iste zbirke i popratila ga iscrpnom studijom Dragica Malić, Jezik najstarije hrvatske pjesmarice, Znanstvena biblioteka hrvatskog filološkog društva 1, Zagreb 1972, 33—67. Usp. i recenziju Vjekoslava Štefanića, Slovo 23 (1973) 225—232. Tekst te pjesme donosi se s obilnim komentarom i kritičkim zahvatima i u antologiji Vjekoslav Štefanić, Hrvatska književnost srednjega vijeka, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 1, Zagreb, Matica hrvatska-Zora, 1969, str. 370—373.

U jednom od svojih novijih radova: Hrvatski glagoljaši u Pragu, Zbornik za slavistiku 1 (1970) 84—99, vratio se Josip Hamm na tu pjesmu. Otkrio je dalekosežne podudarnosti s tekstom latinskih životopisa Jana Miliča iz Kroměříža, češkoga pučkog propovjednika i vođe pokreta protiv crkvene raskoši i pokvarenosti. Živio je i djelovao u XIV. stoljeću i umro je progonjen. Naša buntovna duhovna pjesma nastala je, čini se dakle, pod dojmom Miličeva života i progona kojima je bio izvrgnut. Najvjerojatnije je stoga da je njezin pjesnik bio jedan od hrvatskih glagoljaša što su živjeli i djelovali u Emauskom samostanu u Pragu. On je možda bio i autor starije, anonimne, Miličeve biografije, pa je u nju unio u latinskom prijevodu neke karakteristične izričaje iz svoje hrvatske pjesme koju je bio sastavio još za njegova života. Usp. Hamm, navedeno djelo 92—98. Kako god stajalo s tim, pjesma je nastala u glagoljaškoj sredini, pripada hrvatskoj pjesničkoj dikciji i uklapa se u hrvatsku duhovnu liriku, te je uključena i u pjesmaricu. Usp. još bilješku 5.

kao da nalazi odjek u Krležinoj kajkavskoj stilizaciji:

Glas čujte kervave kronike
vu dne čalarne, peklene...
Den Serditi, Serditi Den
mertuk je greha prepolnen...

.....
Dan Majke Marije Svečnice
vu dne čalarne, serdite
mertuk greha prepolnen be...

(Kronika 8—11 i 41—43)

A pored te sadržajne ima ne manje očitih podudarnosti i u pjesničkom izrazu. Takva je na primjer ona u tehnici rime, zasnovane morfološki. Kod anonimnoga glagoljaša stoji

V redovnicih ki čtu sveto evanjelje
Imila bi pravda biti i svršenje,
A sada je opačenje i prevraćenje
I svakom dobru delu razorenje.

(Treća strofa)

a u Krleže se čita, nešto razigranije, ali utemeljeno na istom morfološkom principu sricanja

Nenadejano bogčije zveličenje
zasvetlelo nam bu
kak zvezdane tenje...
Seh brig i terhov konačno zlahkotenje,
Dominuš nebeški, slatko hrepenjenje...

(Nenadejano bogčije zveličenje 1—5)

i jednako tako

... a hudodelnika raščetverenje
najsakodnevneje je nam pripečenje.

(Petrica i galženjaki 10—11)

Podudarno iskorišćivanje morfoloških vrela za rime susreće se i ovdje

Mnozi ot njih, ki ako bi v sviti stali,
Skot bi pasli i kopali i orali,
A sada su prevtil trbuh podpasali
Komu kako bogu služe veli i mali.

(Osma strofa)

Ista se osnova rime javlja i u Baladama

Zakaj smo se stali?
Kaj drugo nisme znali,
kaj drugo nisme mogli,
a kaj sme mogli?

(Na mukah 53—56)

i isto tako

Hatmani i koloneli,
si su nočas graha jeli,
Turopolke dekle zeli,
pa su sebi v šator deli,
si debeli i veseli
dobili su kaj su šteli.

(Lageraška 1—6)

Na istom je načelu, tek što je umjesto množine uzeta jednina, zasnovana i ova rima u Baladama

Kak tat je Imbro Skunkač z neba v smolu opal,
a Markaj mu je smolom stražnjicu zapopal.
Onda mu je mozjek kak cvrtje v ponjve stropal,
i tak je Skunkač Imbro vu vekivečni jogenj propal.

(Keglovichiana, svršetak)

Primjeri za takvu morfološki zasnovanu rimu dali bi se iz Balada nabrojiti mnogi. Zanimljiva je tu još ova izravnija podudarnost između glagoljaša:

Ki bi hotil božju pravdu održati
I Isusa njega sina slidovati
U pokori i ubožstvi grih plakati
Povele ga svojim gnjivom zlo prognati.

(Deseta strofa)

i Baladâ:

Kajti nemre biti i nemre se zgoditi
da kmet ne bi trebal na tlaku hoditi.

Nigdar još ni bilo pak nigdar nemre biti,
da kmet neje moral na vojščinu iti.

Kak je navek bilo, navek tak mora biti,
da muž mora iti festunge graditi,
bedeme kopati i morta nositi,
z repom podvinutim kakti kusa biti.

(Khevenhiller 15—18 i 21—24)

i još:

z vuki tuleti, a bogca guleti,
s pesi lajati, za greh se ne kajati,
z jopcima plesati, po kmetu tesati,
lagati, krasti, tri holbe masti
v kvaternom kednu kak prase požreti,
kak maček navek na noge opasti,
čavle zabijati Onem ki je raspeti,
pole vdovičko do zrna požnjeti,
navek se gostiti, nigdar ne postiti,
tak te v nebe pela najsigurneši put,
a saki drugi put je v pekel obrnut.

(Keglovichiana, 27. strofa)

A ono:

A sada su prevtil trbuh podpasali
Komu kako bogu služe veli i mali

u sadržaju svojem kao da daje temu za raskošne i barokno razigrane
Krležine varijacije:

... a pred svimi šenti i znorelimi senti,
baron i sokač nadrišpan Mindsenthi.
Te ima želodec rezrivan kakti porta,
tri barila vu njem i mendulova torta,
češnjovki venec, rezancov, filekov malomašna sorta
tri škafa zosa, kak tri škafa morta.
Želodec mu je dlenav i z bersum obložen,
nafutrana putača, ves je z muštardom potkožen.

Ta starka turopolska kak blazina babja,
z rizlingom prežgana, karv smardljiva, žabja,
Mindsenthov terbuh napuhnuti je meh,
vu njem šlaparče za vunčiščenje teh.
Te grofovske riti samo onda zebe
gda idu zarad sebe!

(Keglovichiana, 24. strofa)

Te podudarnosti u pjesničkoj stilizaciji, izražajnoj i sadržajnoj, kadikad se zgušćuju dotle da se prepoznavanje jednoga teksta u drugom upravo sâmo nameće. Tako je kada kod glagoljaša čitamo

Grdinali i biskupi i opati
Misle, boga ostavivše, li o zlati.
Duhovna rič ot njih se ne more imati
Ako im se pinezi prije ne plati.

(Peta strofa)

ili

Mala bratja i koludri predikavci,
Remetani, karmeliti kavčenjaci,
Vsi popove, koludrice i vsi djaci
Vsi se nazad obratiše kako raci.

(Sedma strofa)

odmah pomišljamo na karakteristična mjesta u Baladama kao što su ova:

Kucovlahi, janjičari, letoralci, graničari,
Latinščinu se nam kviri.

(Turopolska reštauracija 14—15)

ili

Kolduši, lazaroni, tolvaji, latroni,
za halavanjom harca sa se banda goni.

(Harcuvanka 5—6)

ili

Arpadovci, Jagelonci, Zapoljanci, Babilonci
lupaju po tikvam našim
kak hahari po truli lonci.
Turčin, Kurdi, Venecijanci,

kuge, kugle, jogenj, žganci,
se levente, se trumbente,
herpaukeri, poderanci,
se nas škopi z sablom, z lanci,
Lutorani, Austrijanci,
Hapšpurgi i Anžuvini,
Serenissima, fakini,
Pšemislavci i Korvini,
turski kolci i Tirolci,
se po nami bluje, slini,
z štrikom, z baltom i z tobolci ...
Ježuviti, dretvosmolci
i biškupi čarnoškolci.

(Planetarijom, 15. inicijal)

ili

Oružniki, maškaraši,
nagodbenački mužikaši,
nadribani, kuferaši,
saki Mužu starku praši.

(Planetarijom, 8. inicijal)

ili

Fratri, tolvaji, čarni krabonosi,
galge, žganje, Somsedvar zežgan,
cvete mi v roki kervavi tulipan ...

(Na mukah, 16. strofa)

Iako je kod Krleže groteska zajedljivija i izražajna figura razvedenija, ipak se u njoj lako prepoznaje onaj glagoljaški stilski obrazac.

Čađavice, lajavice,
džeferdari, sajavice,
golocevke garabinke,
i hoherke gatalinke,

kervav terbuh kantinerke Tinke
ostal je pod Pragom,
pijane fakinke.

(Lageraška 31—37)

ili

Arnautke, kufernjače,
beglučkinje, harcuvanke,
daničkinje diljke divje,
pak kinčanke tataranke,
zežgal se je lagum na bednjanske flanke,
letiju lobanje kak šindrove planke,
javkale buju cure Stubičanke...

(Carmen antemurale Sisciense 35—41)

Kao pripjev srednjovjekovnom zapjevu čita se i ovo:

Prebendari, kancelisti,
kaprali Kompanije Christi,
kancelari, generali,
veliki i mali krali,
Sardanapali i fiškali,
klanja Jim se mužek mali.

(Lementacije o štibri 46—51)

Već spomenuta peta strofa glagoljaševa:

Grdinali i biskupi i opati
Misle, boga ostavivše, li o zlati.
Duhovna rič ot njih se ne more imati
Ako im se pinezi prije ne plati.

kao da zadaje temu i određuje ključne riječi neumoljivoj Krležinoj rječitosti.

Dalmatika brokatna,
benečki raknič,
biškupski ščap v roke
kak hijerozolimitanjski bič,
od sega v temu Religije ni nič.
Biškup je vražnji fičfirič,
znutra vočje lakom ftič,
kak stvoril da ga je hudič...

Penezolovec, škudolizec,
skupec, klafrač, sladobizec,
v kronike kak dični muž
ostal bu taj grešni guž...

Falšno poživinčen zver,
taj zlatovusti zlatoper,
črez vatikanjsku prešel Dver,
kak Trijumfator Kardinal
bu v Rimu Pape kušlec dal...
Klobuk trojstručni papinski
ga kinčil bude istinski...

(Vigilia ali straža nocna 13—31)

U toj raskošno razvedenoj slici nije teško prepoznati raspoloženje i sliku glagoljaševe strofe.

Ti bi se primjeri dali mnogostruko umnožiti, ali ih je i toliko dosta da nestane svake sumnje u duboku stilsku, izražajnu i sadržajnu, povezanost Balada s buntovnom glagoljaškom pjesmom. Može se pokazati da je srednjovjekovni anonim bar na jednom mjestu opširniji i razigraniji od Krleže, pa je kao da ga je ovaj sazeo i zaoštrio. Radi se o sankcijama protiv onoga koji svojim nekonformističkim mišljenjem ugrožava lagodu povlaštenih.

Sveti oče križituru, ov ti bljudi,
Lačan, žejan, nag, bos hodi a nas sudi!
Prosimo te da se ov hinac li osmudi!

Ako nam ga svrhu zemlje ne potribe,
Slava naša i počtenje nam pogibe,
Krate nam slatka vina i morske ribe.⁴

(Strofe 12 i 13)

Krleža je u usporedbi s tim lakoničan:

Gdo tak ne misli, z žveplenom
ga smolom trijeb je peklenom
zesmudit v pepel s pepelom.

(Verböczy 25—27)

---

⁴ Tako je Hamm rekonstruirao tekst, koji je na tom mjestu nesumnjivo pokvaren u prijepisu.

Ali je glagoljaš, tu gdje se razmahao, potpuno ostao u okviru dikcije, rječnika i misli karakterističnih za Balade.

Ne ulazeći dalje u iscrpne analize i odustajući od tragova što vode do daljnjih podudarnosti između toga srednjovjekovnoga i novovjekoga pjesničkoga oblikovanja, zaustavit ćemo se ovdje jer je i tako već očito da onaj dojam o dubinskim vezama što vežu pjesnika Balada s anonimnim glagoljašem nije bez temelja i bez objektivnog opravdanja. A ta je spoznaja dalekosežna. Pokazuje kako je živa i prisutna naša srednjovjekovna književnost.

I nije tu sad bitno pitanje da li je Krleža, što je lako moguće, upoznao tu glagoljašku pjesmu u Vajsovu izdanju i našao u njoj poticaja za Balade. Kako god to bilo, važno je da se glagoljaška inspiracija, ako je možda i bila izravna, potpuno uklopila u kajkavsku, u onu o kojoj pjesnik Balada sam svjedoči kad kao motto Planetarijumu citira Habelića:

Lotrov, kurvi, ožurašev, copernic, nenavidneh, kriveh svedokov, oneh ki sirote vdovice, nevoljne ljudi zatiraju, krive opravdaju, gizdavcev, skupcev, tatov, tolvajev, razbojnikov, ljudomorcev, ne bi treb po drugeh orsageh ziskavati, dosti ih je vu ovom slovenskom nevoljnom zakutku.

Odatle se vidi koliko je glagoljaška dikcija prisutna u kajkavskom književnom jeziku kada mu tako dobro pristaje.⁵ Uklopljena je u nj i sasvim se prirodno našla i pri novovjekom pjesniku kada je snagom svojega stvaralaštva i svojega uživljavanja uskrisio »našu Reč«, zapravo, otkrio dubinu i životnost njezina razgranata korijenja. Učinio da prošiknu sokovi što su bili zamrli po shvaćanju što je o hrvatskom književnom jeziku neko vrijeme bilo prevladalo u filologiji. Posvjedočio je puninu i cjelovitost hrvatskoga jezika. A ta cjelovitost zahvaća mnogo više nego je ono što se samo na površini kaže kao kajkavsko, što se nadovezuje na Vramca, Pergošića, Habelića, Fučeka, Zagrepca, Brezovačkog i Kristijanovića.

Otvara se tako sklop pitanja o odnosima što postoje između srednjovjekovne književnosti, kajkavske književnosti i Krležine je-

---

⁵ Znan je s tim u vezi podatak da našoj glagoljaškoj pjesmi ima tragova i u 16. i u 17. stoljeću. Usp. H a m m, Jedna glagoljska..., str. 99. Bila je dakle trajno prisutna u hrvatskoj duhovnoj lirici, pa je ta pjesma mogla djelovati i na izgrađivanje književnoga jezika i stilskoga oblikovanja.

zične osjetljivosti kao tri osnovne odrednice. To je poziv na istraživanje, kako same srednjovjekovne književnosti, tako i utjecaja što ga je ona izvršila na sve kasnije hrvatsko književno stvaranje u raznim njegovim regionalnim i dijalekatskim hipostazama, sve do našega vremena i njegova jedinstvenoga jezičnog standarda, koji je, upravo kao standard, pravi nasljednik sve te cjeline, njezinih izražajnih mogućnosti i njezinih stilskih vrijednosti.

Danas već znamo ponešto i o jedinstvu hrvatske srednjovjekovne književnosti na sva tri njezina pisma⁶ i o njezinoj, često i tekstualno utvrdivoj, prisutnosti u kasnijim djelima kao što su ona dubrovačkoga ili bosanskoga kruga,⁷ a i o tome kako je renesansna i kasnija književnost potekla iz srednjovjekovne.⁸ A korijeni kajkavske književnosti u glagoljskoj postali su predmetom potanjega istraživanja.⁹ Time su udareni temelji i određen je smjer za čitav jedan istraživački program koji će nedvojbeno otvoriti nove vidike i mnogo toga što je već poznato pokazati u novu svjetlu. Rad u tom smjeru već je započeo i treba ga nastaviti »želi li se uspostaviti neprekinuta crta hrvatskog književnojezičnog kontinuiteta koji do sada nismo uvijek doživljavali cjelovito, u svim njegovim aspektima i stvarnim granicama trajanja u vremenu i prostoru.«¹⁰

Da to doista tako jest pokazuju svojom neočekivanom očitošću i zanimljive podudarnosti između buntovne glagoljaške pjesme i Balada Petrice Kerempuha što su ovdje bile na čas predmetom naše pozornosti. One nam pomažu da odredimo razmjere, prostorne i vremenske, u kojima treba promatrati povijest hrvatskoga književnog jezika, u kojima mu treba razapeti mrežu stilskih asocijacija, estetskih, etičkih i misaonih sadržaja.

---

⁶ Usp. osobito F. Fancev, Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir. Dva latinicom pisana spomenika hrvatske proze 14. i 15. vijeka, Djela JAZU 31, Zagreb 1934. i D. Brozović, O ulozi Ljudevita Gaja u završnoj etapi hrvatske jezične unifikacije, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 3, U povodu 100. godišnjice smrti Ljudevita Gaja, Zagreb 1973, str. 46—51.

⁷ Usp. osobito F. Fancev, Građa za povijest hrvatske crkvene drame, Građa 11, Zagreb, JAZU, 1932, 11—63.

⁸ Usp. osobito F. Fancev, Starija hrvatska književnost u današnjim srednjoškolskim udžbenicima, Hrvatska revija 1937/X, str. 1—15.

⁹ Usp. E. Hercigonja, Kajkavski elementi u jeziku glagoljaške književnosti 15. i 16. stoljeća (Prilog istraživanju kontinuiteta hrvatskog književnog jezika), Croatica 5 (1973) 169—245.

¹⁰ Usp. E. Hercigonja, navedeno djelo, str. 226.

U svemu je tome bitno prisutna i hrvatska srednjovjekovna književnost i odakle god krenulo takvo istraživanje i kamo se god zaputilo, neće je moći zaobići. Tu nam se i djelo našega slavjenika pokazuje u novoj svježini i aktualnosti: i ono što je sam proumio i zapisao, i ono što je oko sebe potakao.

A i o svojem jeziku saznajemo mnogo. Otkrivamo mu kadikad i pomalo zaboravljenu slojevitost, gdjekad i zapretanu životnost. Poruku Balada o jeziku pjesnik je sažeo u jedan stih

Na grobu žive Reči knjiga se zidati ne da!
Filološka traženja to potvrđuju: I nije sazidana na grobu. Živ je u njoj sav život jezika.

Zusammenfassung

AUFZEICHNUNGEN AUS DEN QUELLENGEBIETEN

Dieser Beitrag will ein Streiflicht werfen auf Ursprung und Kontinuität der kroatischen Dichtersprache, auf die Grundlagen des stilistischen Wertgehaltes der kroatischen Schriftsprache. In dieser Beziehung ist man sich immer mehr bewusst, wie wichtig die Grundlagen sind, die schon in der mittelalterlichen kroatischen Literatur gelegt wurden und die weiteren Entwicklungen weitgehend bestimmten. Prof. J. Hamm, dessen siebzigstem Jahresjubiläum dieser Band gewidmet ist, hat als Forscher und als Organisator unsere Kenntnis dieser Literatur sehr bereichert. Er hat aus der pariser glagolitischen Sammlung altkroatischer geistlicher Lieder (code slave 11) ein Gedicht herausgegeben und textuel hergestellt, in dem ein starkes Aufbegehren gegen die ungerechten und unterträglichen Zustände in Gesellschaft und Kirche zum Ausdruck kommt. Es ist interessant festzustellen wie sehr dieses bedeutende mittelalterliche Dichterwerk nach Ausdruck und Inhalt in der kajkawischen Lyrik, in den Balladen des zeitgenössischen Dichters Miroslav Krleža gegenwärtig ist. Dabei ist die Frage, ob Krleža sich unmittelbar an dem mittelalterlichen Gedicht inspiriert hat, was an sich durchaus möglich ist, von untergeordneter Bedeutung. Wesentlich ist, dass sich wichtige Elemente des mittelalterlichen Gedichtes, seine Diktion und seine Thematik, in der barock stilisierten und kajkawisch inspirierten Lyrik Krleža's ganz und gar nicht als Fremdkörper ausnehmen, sondern restlos in ihr aufgehen, ja, sie sogar grundlegend ausmachen. Daraus erkennt man, wie wichtig die mittelalterlichen Stilelemente in der kroatischen Literatur kajkawischen Ausdruckes sind. Es ist dies ein frappantes Zeugnis von der Kontinuität im Aufbau der kroatischen Schriftsprache, ein interessanter Beleg für die Fülle an stilistischem Wertgehalt, der sie in seiner geschichtlich entfalteten vielschichtigkeit trägt. Krleža's Balladen sind, unter vielem anderem, auch ein eindringlicher Protest gegen die eindimensionelle und flache Auffassung der

kulturellen und stilgeschichtlichen Determinanten der kroatischen Schriftsprache, wie sie in der südslawischen Philologie überhand genommen hatte und das kroatische sprachliche Selbstbewusstsein bestimmen wollte. In schöpferischer Tat hat er bewiesen, dass die Totalität des kroatischen literarischen Ausdruckes mit seinen geschichtlich bewährten Werten auch heute relevant gegenwärtig ist. Der Begriff »kroatische Sprache« gewinnt dadurch einen volleren Inhalt, und der zukünftigen literar- und sprachgeschichtlichen Forschung ist auf eine recht anregende Weise der Weg gewiesen.